

ΤΜΗΜΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

«Αυτισμός, Παιχνίδι και Δραματοθεραπεία»

Όνομα: Χύμω-Νικολέτα Παλληκαρά

Αριθμός μητρώου: 9986201100071

Επιβλέπων καθηγητής: Παπαδόπουλος Γιώργος

Αθήνα 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....σελ.5

Πρόλογος.....σελ.6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Γνωρίζοντας τον Αυτισμό

1.1 Τι είναι αυτισμός.....σελ.8

1.2 Διάγνωση.....σελ.10

1.3 Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος.....σελ.12

1.4 Θεραπεία.....σελ.14

1.5 Φύλο και Αυτισμός.....σελ.16

1.6 Ηλικία και Αυτισμός.....σελ.17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Παιχνίδι και Δραματοθεραπεία

2.1 Τι είναι παιχνίδι.....σελ.18

2.2 Παιχνίδι και αυτισμός.....σελ.21

2.3 Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα και Αυτισμός.....σελ.23

2.4 Δραματοθεραπεία.....σελ.24

2.4.1 Ιστορική αναδρομή της Δραματοθεραπείας.....σελ.24

2.4.2 Εφαρμογή της Δραματοθεραπείας.....σελ.25

2.5 Η σημασία του Ρόλου.....σελ.27

ΚΑΙΦΑΛΑΙΟ 3: Πειράματα- Μελέτες με βάση τη Δραματοθεραπεία σε παιδιά με αυτισμό

3.1Πρόγραμμα SENSE(CorbettEt.Al.).....σελ.28

3.2Μελέτη στο center for the arts in human denelopment (D’Amico Et. Al.).....σελ.30

3.3 Μελέτη των Lerner, Mikami &Levine(D’AmicoEt.Al.).....σελ.31

3.4 Μια σειρά μελετών που δημοσιεύτηκαν στο British Journal of Dramatotherapy (2013) (D'Amico Et. Al.).....σελ.32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα

Συμπεράσματα.....σελ.34

Βιβλιογραφία.....σελ.36

“I regard the theatre as the greatest of all art forms,
the most immediate way in which a human being
can share with another the sense of what it is to be
a human being.”

*Oscar Wilde

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Γιώργο Παπαδόπουλο για την στήριξη και την υπομονή του όλο αυτόν τον καιρό. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, τους γονείς Άννα και Γιάννη, καθώς και τα αδέφια μου Γιώργο, Λευτέρη, Χρύσα, Βάλια, την αγαπημένη μου φίλη Χριστίνα και τον φίλο μου Γιώργο καθώς ήταν δίπλα μου σε όλο το δύσκολο ταξίδι.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ένα από τα πιο επίκαιρα θέματα στις μέρες μας αποτελεί ο αυτισμός καθώς και οι τρόποι θεραπείας του. Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την θεραπεία – βελτίωση του αυτισμού μέσω της ψυχαγωγίας και συγκεκριμένα της δραματοθεραπείας. Έχει παρατηρηθεί λοιπόν, ότι ο αυτισμός βρίσκεται σε μεγάλη συσχέτιση με την ψυχολογική κατάσταση, την στήριξη καθώς και την κατάλληλη θεραπεία των παιδιών. Σημαντικό ρόλο για την μάθηση διαδραματίζει η ψυχική διάθεση του ατόμου να ασχοληθεί με την κατάλληλη θεραπεία. Το 1911, ο Ελβετός ψυχίατρος Eugen Bleuler χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο «αυτισμό» για να περιγράψει άτομα τα οποία είχαν σχιζοφρένεια. Έπειτα το 1940, οι ψυχίατροι Leo Kanner και Hans Asperger επισήμαναν κάποιες περιπτώσεις παιδιών τα οποία εκδήλωναν μειωμένη κοινωνική ανάπτυξη, στερεότυπη επαναλαμβανόμενη συμπεριφορά καθώς και μια γλωσσική δυσκολία. Έτσι λοιπόν, από τότε μέχρι και σήμερα, το ζήτημα του αυτισμού τέθηκε στα χέρια των γιατρών, των εργο- θεραπευτών αλλά και των εκπαιδευτικών. Συνεπώς, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, θα επιχειρηθεί η παρουσίαση του αυτισμού εστιάζοντας της προσοχή στην θεραπεία- βελτίωσή του μέσα από το παιχνίδι και την Δραματοθεραπεία.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο με τίτλο «Γνωρίζοντας τον Αυτισμό» θα πραγματοποιηθεί μια εισαγωγή στην έννοια του αυτισμού, όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα, ώστε να διευκρινιστούν τα συμπτώματα των αυτιστικών παιδιών και ο κατάλληλος τρόπος προς την διάγνωσή τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο « Παιχνίδι και Δραματοθεραπεία» θα επιχειρηθεί μια διερεύνηση του παιχνιδιού και της δραματοθεραπείας γενικότερα καθώς επίσης και του παιχνιδιού μέσα από την Δραματοθεραπεία, ειδικότερα στα παιδιά με αυτισμό (παντομίμα, αυτοσχεδιασμός κ.λπ.). Με αυτόν τον τρόπο θα τεθούν οι βάσεις για μια ολοκληρωμένη εικόνα του παιχνιδιού μέσα από το Δράμα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, με τίτλο «Πειράματα- Μελέτες με βάση τη Δραματοθεραπεία σε παιδιά με αυτισμό», θα αναφερθούμε στα αποτελέσματα κάποιων μελετών για τη χρήση της δραματοθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ. Κύρια πηγή μας είναι το άρθρο των D'Amico et al (Evaluating The Efficiency of Drama Therapy in Teaching Social Skills to Children with Autism Spectrum Disorders, 2015), το οποίο συνοψίζει διάφορες τέτοιες μελέτες, καθώς και το άρθρο των Corbett Et. Al. (Theatre as Therapy for Children with Autism Spectrum Disorder, 2011), το οποίο αναφέρεται σε μια μεμονωμένη μελέτη των συγγραφέων με το πρόγραμμα SENSE.

Υπο αυτή την προοπτική, κύριος στόχος της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει μεθόδους θεραπείας του αυτισμού και συγκεκριμένα του παιχνιδιού μέσα από την

δραματοθεραπεία. Πως δηλαδή το θέατρο, μέσα απο το παιχνίδι, μπορεί να σταθεί ένας παράγοντας βελτίωσης των κοινωνικών δεξιοτήτων και της συμπεριφοράς του παιδιού με αυτισμό και πώς πρέπει να συμμετέχει η οικογένεια σε αυτό το δύσκολο ταξίδι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΑΥΤΙΣΜΟ

ΣΚΟΠΟΣ: Σκοπός του πρώτου κεφαλαίου είναι μια εισαγωγική αναφορά για τις βασικές θέσεις του αυτισμού σήμερα, τα συμπτώματα, τη διάγνωση την θεραπεία ανάλογα την ηλικία του παιδιού.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

- Αυτισμός
- Θεραπεία
- Διάγνωση
- Ηλικία
- Διαταραχές Αυτιστικού φάσματος

1.1 Τί είναι αυτισμός;

Η λέξη «αυτισμός» προέρχεται από την ελληνική λέξη «εαυτό» που σημαίνει ότι το παιδί στρέφεται προς τον εαυτό του, δηλαδή απομονώνεται. Με τον όρο Αυτισμό λοιπόν, εννοούμε την μειωμένη κοινωνική, επικοινωνιακή αλληλεπίδραση του παιδιού, η οποία συνοδεύεται από επαναλαμβανόμενη, συγκεκριμένη έως και στερεότυπη συμπεριφορά. Είναι μια νευρο-ψυχολογική διαταραχή που επηρεάζει την αναπτυξιακή πορεία του παιδιού.¹

Τα αυτιστικά παιδιά λοιπόν, αντιμετωπίζουν διάφορες επιπτώσεις κοινωνικής διαταραχής που τα οδηγεί στην εκδήλωση ποικίλων προβλημάτων όπως:

- Στην κοινωνική κατανόηση
- Στην μίμηση
- Στη συνδυαστική προσοχή
- Στη βλεμματική επαφή

¹ American Psychiatric Association (1994).

- Στη δημιουργία σχέσεων με συνομήλικους
- Στο κοινωνικό και συμβολικό παιχνίδι
- Δυσκολίες επικοινωνίας²

Οι ενδείξεις αυτές μπορεί να γίνουν αντιληπτές πριν το παιδί γίνει 3 χρονών. Ωστόσο ένα σημάδι που προδίδει ότι ίσως ένα παιδί έχει αυτισμό είναι όταν δεν μπορεί να κοινωνικοποιηθεί και να συμμετάσχει στα κοινά όπως θα έκαναν άλλα παιδιά στην ηλικία του.³ Επειδή λοιπόν τα συμπτώματα αυτά εκδηλώνονται από νωρίς, είναι ικανά να επηρεάσουν την αντίληψη του παιδιού για τον εαυτό του αλλά και για τον κόσμο.⁴ Σήμερα, γίνονται προσπάθειες να γίνει μια πρόωγη διάγνωση του αυτισμού.⁵

Με έναν πιο αδρό τρόπο, τα κριτήρια για τον αυτισμό μπορούν να θεωρηθούν τα εξής:

- Το παιδί με αυτισμό δυσκολεύεται να χρησιμοποιήσει την γλώσσα για να επικοινωνήσει με τους άλλους και να έχει μια κοινωνικότητα.
- Ανάλογα με το που απευθύνεται αλλάζει και την συμπεριφορά του π.χ. στην παιδική χαρά ή στο σχολείο
- Δυσκολεύεται αρκετά να ακολουθήσει κανόνες στην συνομιλία.

Ωστόσο να επισημανθεί ότι τα συμπτώματα αυτά δεν πρέπει να ωφείλονται σε κάποια άλλη πάθηση νευρολογική ή σε κάποια ιατρική πάθηση.⁶

² ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΓΚΑΡΑΝΗ ΣΤΕΛΛΑΣ Αυτισμός και παιχνίδι Θεσσαλονίκη 2008

³ <https://www.autismspeaks.org/what-autism/diagnosis/dsm-5-diagnostic-criteria> 10/11/2016

⁴ Wing L, Gould J. Severe impairment of social interaction and associated abnormalities Journal of autism and Developmental Disorders 1979, 9: 11-29

⁵ ΤΟ ΦΑΣΜΑ ΤΟΥ ΑΥΤΙΣΜΟΥ ΔΙΑΧΥΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ, ΕΝΑΣ ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ Στέργιος Νότας D.P.MGR Κλινικός Ψυχολόγος σελ.14

⁶ Διαταραχές αυτιστικού Φάσματος Διδάκτωρ Παιδαγωγικών Επιστημών Χαράλαμπος Παπαιωάννου (σελ.2)

1.2 Διάγνωση

Υπάρχουν 2 είδη διάγνωσης του αυτισμού, η μια βασίζεται στο DSM (Diagnostic and Statistical Manual) η οποία είναι της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Ένωσης (APA) και η άλλη στο ICD (International Classification of Diseases), η οποία είναι του Διεθνούς Οργανισμού Υγείας (WHO). Η πρώτη διάγνωση είναι διαδεδομένη κυρίως στην Αμερική ενώ η δεύτερη κυρίως στην Ευρώπη.⁷

Κατα το DSM-IV, οι κατηγορίες διαγνωστικών κριτηρίων του αυτισμού είναι τρεις:

- 1) *Διαταραγμένη Κοινωνική συμπεριφορά*: Αδυναμία ανάπτυξης σχέσεων με τους συνομήλικους, στην συναισθηματική έκφραση, στις κοινωνικές επαφές κ.ά.
- 2) *Διαταραγμένη Επικοινωνία*: Υπάρχει μια καθυστέρηση στην ομιλία – επικοινωνία καθώς και διατήρησης συνομιλίας κ.ά.
- 3) *Περιορισμένα ενδιαφέροντα και Επαναληπτική ή Στερεότυπη Συμπεριφορά*: Υπάρχει εξαιρετική δυσκολία στην αλλαγή του προγράμματος του παιδιού, στις πιο απλές αλλαγές κ.ά.⁸

Είναι εξαιρετικά σημαντικό μια πρώιμη και έγκαιρη διάγνωση του αυτισμού. Όσο πιο γρήγορα επέλθει η διάγνωση τόσο πιο πολλά ωφέλη θα υπάρχουν τόσο στο παιδί με αυτισμό όσο και στην οικογένειά του⁹. Είναι εξίσου σημαντικό το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού να γνωρίζει την κατάσταση, να μπορεί να προσφέρει συγκεκριμένες παροχές στο παιδί, αλλά και να απευθυνθεί απο νωρίς σε έναν ειδικό για να μπορεί να υπάρχει μια υποστήριξη και καθοδήγηση για όλη την οικογένεια. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει να κυλίσει όλη η κατάσταση και απο τις δύο πλευρές πιο ομαλά.¹⁰ Πιο συγκεκριμένα το παιδί θα πρέπει να παρουσιάζει:

- «Επίμονα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση σε πληθώρα πλαισίων»

⁷ http://www.autismhellas.gr/files/el/DSM-V_%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%95%CE%A3.pdf 20/11/2016

⁸ Γκολεμά Ελένη Χ. 2006

⁹ ⁹ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΓΚΑΡΑΝΗ ΣΤΕΛΛΑΣ Αυτισμός και παιχνίδι Θεσσαλονίκη 2008

¹⁰ ΚΕΘΕΣΥ Σεμινάριο <<Αυτισμός διάγνωση>>, Βραιλιά Μαρία Ψυχολόγος 10-10-2016

- «Περιορισμένες, επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές, ενδιαφέροντα ή δραστηριότητες»¹¹

Επιπλέον, να επισημανθεί ότι και η κληρονομικότητα έχει ενεργό ρόλο για την εκδήλωση του αυτισμού.

¹¹ http://www.proseggisi.gr/wp-content/uploads/2013/11/DSM-5_3D.gif 21/11/0216

1.3 Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος

Οι διαταραχές αυτιστικού φάσματος, είναι νευροψυχιατρικές καταστάσεις που εμφανίζουν ποικίλες κλινικές εκφράσεις και προκύπτουν από δυσλειτουργίες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος. Με τον όρο «Φάσμα» εννοούμε ότι υπάρχει μεγάλη ποικιλία κλινικής έκφρασης. Υπάρχουν δηλαδή παιδιά με αυτισμό που δεν μπορούν να μιλήσουν και να επικοινωνήσουν, τα οποία χρειάζονται μια φροντίδα εφ' όρου ζωής. Υπάρχουν όμως και παιδιά με αυτισμό που μπορούν να μιλήσουν και να επικοινωνήσουν όμως δυσκολεύονται αρκετά στο να κάνουν φίλους.¹²

Πιο συγκεκριμένα οι τύποι φάσματος του αυτισμού -ενδεικτικά αναφέρουμε περιπτώσεις- είναι:

1. Σύνδρομο Asperger: Υπάρχει μια δυσκολία στην κοινωνική αλληλεπίδραση του παιδιού καθώς και μια στασιμότητα στη γλωσσική και γνωστική ανάπτυξη.¹³. Επιπλέον πολλά από τα παιδιά που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία έχουν μια υψηλή λειτουργικότητα.¹⁴
2. Σύνδρομο Heller: Η εμφάνιση των συμπτωμάτων μπορεί να γίνει απότομη ή σταδιακή, δηλαδή το παιδί με Σύνδρομο Heller, μπορεί να είχε μια γλωσσική επικοινωνία, κοινωνικές σχέσεις και ξαφνικά να περιορίζει την ομιλιτική του ικανότητα ή ακόμη και να εμφανίζει κοινωνικά και συναισθηματικά προβλήματα¹⁵.
3. Σύνδρομο Rett: Εμφανίζεται μόνο σε κορίτσια δημιουργώντας προβλήματα στην κίνηση του παιδιού καθώς και στην ομιλία του. Να επισημανθεί ότι πολύ συχνά το παιδί που έχει διαγνωστεί με σύνδρομο Rett εμφανίζει έντονη νοητική υστέρηση καθώς και αναπηρία.¹⁶
4. Σύνδρομο του έθραυστου Χ: Πρόκειται για μία κληρονομική κατάσταση γνωστή και ως Martin-Bell. Δημιουργείται μια ανωμαλία του χρωμοσώματος Χ η οποία

¹² Διαταραχές του Φάσματος του Αυτισμού, Μετεκπαιδευτής Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Παιδοψυχιατρικής Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Διδάκτωρ. Χαραλαμπος Παπαιωαννου)

¹³

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF_%CE%86%CF%83%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%BA%CE%B5%CF%81 17-02-2017

¹⁴ <http://www.autismhellas.gr/faq/autismnotas.html> 17-02-2017

¹⁵ <http://agogi.edu.gr/sundromo-heller/> 11-01-2017

¹⁶ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%BF_%CE%A1%CE%B5%CF%84

συνοδεύεται απο φτωχές αισθητηριακές δεξιότητες, χειρονομίες, δάγκωμα χεριών κ.ά. Επιπλέον υπάρχουν και φυσικές ανωμαλίες όπως μεγάλα αυτιά, σταβισμός κ.ά.¹⁷

5. Σύνδρομο Landau-Kleffner : Είναι μια σπάνια διαταραχή που εμφανίζεται στα παιδιά συνήθως απο 3 έως 7 χρονών. Αν και στη αρχή φαίνεται να έχουν μια τυπικά αναπτυσσόμενη συμπεριφορά, στην συνέχεια εκδηλώνουν διάφορα συμπτώματα αυτιστικής συμπεριφοράς όπως επαναλαμβανόμενες στερεότυπες κινήσεις κ.ά.¹⁸
6. Σύνδρομο DAMP: Υπάρχει ένας συνδιασμός διαταραχών, όπως προβλήματα προσοχής και κινητικού συντονισμού.¹⁹

¹⁷ <http://www.noesi.gr/book/syndrome/fragile-x>

¹⁸ http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/703/lgt_2013074.pdf?s σελ26,27, Καρπαθίου Χρυσόστομος
Νευροψυχολόγος Νευρογλωσσολόγος

¹⁹ Wing, 2000

1.4 Θεραπεία

Θεραπεία για τον αυτισμό με την μορφή της πλήρους ίασης, δεν υπάρχει²⁰. Κάθε άτομο με αυτισμό είναι ξεχωριστό και χρειάζεται την δική του μεταχείριση. Δεν έχουν δοθεί συγκεκριμένες θεραπείες- δραστηριότητες σε όλες τις ηλικίες. Ωστόσο κάποιες θεραπείες μπορεί να είναι πιο αποτελεσματικές στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας και της δεξιότητας του ατόμου.²¹ Η θεραπευτική προσέγγιση για τον αυτισμό λοιπόν έχει στόχο την βελτίωση του ατόμου οσον αφορά την κοινωνικότητά του. Για αυτόν το λόγο θα πρέπει να γίνει μια λεπτομερέστατη εξέταση της λειτουργικότητας, της κατανόησης και της κατάστασης του ατόμου.²² Για να πετύχει η θεραπεία αυτή θα πρέπει να είναι εξατομικευμένη, ανάλογα του νοητικού επιπέδου του παιδιού και της ηλικίας του. Για τον λόγο αυτό στην αρχή κάθε θεραπείας η προσέγγιση ψυχολόγου- παιδιού θα πρέπει να γίνει σε ατομικό επίπεδο και μετέπειτα σε ομαδικό²³.

Σημαντική, λοιπόν, πρόοδο έχει κάνει η εκπαιδευτική παρέμβαση η οποία εστιάζεται στο να διευκολύνει την ζωή του ατόμου με αυτισμό, της οικογένειάς του αλλά και του κοινωνικού του συνόλου. Το άτομο αυτό μπορεί να βελτιωθεί και να αναπτύξει διάφορες ικανότητες. Με την συνεχόμενη εκπαιδευτική δράση το άτομο αυτό θα μπορέσει να εργαστεί και στο μέλλον να μείνει και τελείως αυτόνομο.²⁴

Σε πολύ μικρή ηλικία, δίνεται έμφαση στην βελτίωση της επικοινωνίας του παιδιού και της εκπαίδευσής του βασισμένη σε κάποιο συγκεκριμένο πρόγραμμα που θα προτείνει ο ειδικός, αλλά και η ψυχοεκπαιδευτική θεραπεία για τους γονείς. Σε μεγαλύτερες ηλικίες, η θεραπεία εστιάζεται στην αντιμετώπιση του άγχους, της κατάθλιψης, της αποφυγής της απομόνωσης, των ψυχαναγκαστικών-καταναγκαστικών συμπεριφορών οι οποίες μπορεί να απαιτούν κατάλληλη ψυχοθεραπεία ή και ακόμα και θεραπευτική αγωγή.²⁵ Το γεγονός ότι τα τελευταία 50 χρόνια έχει αναγνωριστεί η σημασία της ειδικής εκπαίδευσης των παιδιών με

²⁰ Myers SM, Johnson CP, Council on Children with Disabilities (2007) «Management of children with autistic spectrum disorders» Pediatrics 120 (5):1162-82.)

²¹ Volkmar FR, Lord C, Bailey A, Schultz R& Klin A. Autism and pervasive developmental disorders. Journal of Child Psychology and Psychiatry 2004, 45(1): 135-170.

²² . (Διαταραχές του Φάσματος του Αυτισμού, Μετεκπαιδευτής Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Παιδοψυχιατρικής Ιατρικής Σχολής Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Διδάκτωρ. Χαραλαμπος Παπαϊωαννου)

²³ . ΚΕΘΕΣΥ Σεμινάριο <<Αυτισμός διάγνωση>>, Βραϊλά Μαρία Ψυχολόγος 10-10-2016)

²⁴ .(Διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές ή Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος Κωνσταντίνος Φρανσις Παιδοψυχολόγος σελ.23)

²⁵ Εκπαιδεύοντας τα παιδιά με αυτισμό στην ανάγνωση του νου Εκδότης: Γλαύκη 2013)

αυτισμό, μείωσε σημαντικά την εισαγωγή των παιδιών σε ιδρύματα²⁶. Έχει παρατηρηθεί ότι κάποια παιδιά αποδίδουν καλύτερα σε μικρές τάξεις με λίγα παιδιά ενώ άλλα σε μεγαλύτερες τάξεις, πάντα με την κατάλληλη υποστήριξη. Στις τάξεις αυτές λοιπόν, υλοποιούνται τεχνικές τροποποίησης της συμπεριφοράς, ενισχύονται οι επικοινωνιακές δεξιότητες και δίνεται έμφαση στην κατανόηση της σκέψης, της πρόθεσης και του συναισθήματος του άλλου. Με αυτό τον τρόπο μειώνονται αισθητά τα προβλήματα συμπεριφοράς. Τα παιδιά μπορούν ομαδικά να συμμετέχουν σε μια κοινωνική αλληλεπίδραση μέσω παιχνιδιού. Έτσι οδηγούμαστε σε πολύ θετικά αποτελέσματα.²⁷

Συνοψίζοντας λοιπόν η θεραπεία θα πρέπει:

- Να εστιάζει στην επικοινωνία – βελτίωση του παιδιού,
- Να περιλαμβάνει και τους γονείς οι οποίοι θα συμμετέχουν στην θεραπεία και γενικότερα όλο το στενό οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού,
- Η αρχική προσέγγιση να γίνει ατομικά και μετέπειτα ομαδικά
- Το παιδί με αυτισμό θα πρέπει να έχει αλληλεπίδραση και με φυσιολογικά αναπτυξιακά παιδιά. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσει αργά και σταθερά να ενσωματωθεί
- Να υπάρχει μια κατανόηση στον τρόπο που θα πρέπει να επικοινωνούμε με άτομα με αυτισμό.
- Να υπάρχει κατάλληλο πρόγραμμα απο ειδικό που θα τηρεί η οικογένεια.

²⁶ . Howlin P, Goode S, Hutton J, & Rutter M. Adult outcome for children with autism. Journal of Child Psychology and Psychiatry 2004, 45(2): 195-211

²⁷ .(Lord C, Bailey A. Autism Spectrum Disorders. In: M. Rutter & E. Taylor (eds) Child and Adolescent Psychiatry 4th edition 2002, 643-650.).

1.5 Αυτισμός και φύλο

Σύμφωνα με τους επιστήμονες του Ερευνητικού Κέντρου για τον Αυτισμό του Κέμπριτζ, σε δημοσίευση του στο επιστημονικό έντυπο «Brain», τονίζουν ότι ο αυτισμός επηρεάζει διαφορετικά τον αντρικό από το γυναικείο εγκέφαλο.

Χρησιμοποιώντας την μαγνητική τομογραφία, εξέτασαν περιπτώσεις ανδρών και γυναικών με αυτισμό, καθώς και περιπτώσεις ανδρών και γυναικών χωρίς αυτισμό. Παρατήρησαν λοιπόν ότι ο γυναικείος εγκέφαλος με αυτισμό λειτουργούσε όπως λειτουργεί ο εγκέφαλος των αντρών χωρίς αυτισμό ²⁸. Ο Μενγκ – Τσουαν Λάι τόνιζε ότι ο αυτισμός αφορά κυρίως άνδρες, γι' αυτό το λόγο θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στον εγκέφαλο των γυναικών οι οποίες ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού καθώς θα πρέπει να διεξαχθούν αναλυτικές μελέτες. ²⁹

Επιπλέον άλλες έρευνες που έγιναν στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Στάνφορντ της Καλιφόρνια με καθηγητή τον Δρ. Βινόντ Μενόν, σε δημοσίευση που έκανε το επιστημονικό έντυπο Molecular Psychiatry, τόνιζαν την διαφοροποίηση του αυτισμού ανάλογα τα φύλα.

Τέλος, και το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (Centre for Disease Control and Prevention (CDC)) της Αμερικής τονίζει ότι 1 στα 68 παιδιά θα διαγνωστεί με αυτισμό και ότι τα αγόρια είναι 5 φορές πιο πιθανό να διαγνωστούν από ότι τα κορίτσια.

²⁸ πηγή medicalnewstoday Κ.Κωνσταντινίδης, Χειρουργός, Ουρολόγος-Ανδρόλογος, Πρόεδρος του Ανδρολογικού Ινστιτούτου Αθηνών 30 Ιουλίου 2015

²⁹ (ο αυτισμός «γράφει» διαφορετικά στα δύο φύλα Θεοδώρα Τσώλη δημοσίευση 09/08/2013)

1.6 Ηλικίες και αυτισμός

Τα τελευταία 10 χρόνια παρατηρείται μια αύξηση των παιδιών που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού³⁰. Αυτό το γεγονός είναι κάτι που μας προβληματίζει και μας παροτρύνει να βρούμε μεθόδους και θεραπείες για την βελτίωση των συμπτωμάτων. Εδώ θα παρατηρήσουμε πώς ένα παιδί με αυτισμό μεγαλώνει ανάλογα με την ηλικία του και ποιά συμπτώματα μπορούμε να παρατηρήσουμε σε αυτό.³¹

Ήδη απο το νηπιαγωγείο τα παιδιά με αυτισμό έχουν μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες και αλληλεπιδράσεις σε σύγκριση με τα τυπικά παιδιά της ηλικίας τους. Στο δημοτικό σχολείο τα συμπτώματα αυτά γίνονται εντονότερα, παρατηρώντας το παιδί να μην μπορεί να αναπτύξει σχέσεις με άλλα παιδιά και να διατηρήσει φιλίες με τους συνομήλικούς του.³² Προχωρώντας στην εφηβία παρατηρούμε ότι τα συμπτώματα που είχε το συγκεκριμένο παιδί στην παιδική ηλικία, παραμένουν, αντιμετωπίζοντας τώρα και άλλες δυσκολίες πιο έντονες, καθώς οι επαφές του με άλλα άτομα θα φαίνονται πιο σύνθετες. Αυτό θα οδηγήσει στην απομόνωση του παιδιού καθώς θα απορρίπτεται συνεχώς απο άλλα άτομα της ηλικίας του.³³ Σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να οδηγήσει και σε ψυχοπάθεια και σε μια κακή ακαδημαϊκή επίδοση³⁴. Αν λοιπόν, τα άτομα με ΔΑΦ δεν βελτιώσουν τις κοινωνικές τους και επικοινωνιακές δεξιότητες, αυτές οι ελλείψεις θα τους ακολουθήσουν και στην ενήλικη πλέον ζωή κάτι το οποίο θα συνεχίζει να τα επηρεάζει αρνητικά.³⁵

Για όλους αυτούς τους λόγους, λοιπόν, γίνεται μια έντονη προσπάθεια με βάση την δραματοθεραπεία, να βρεθούν αποτελεσματικές παρεμβάσεις έτσι ώστε να βελτιωθούν οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις αλλά και δεξιότητες του παιδιού με ΔΑΦ.

³⁰ Levy, Kim and Olive 2006

³¹ The Artsis Psychotherapy page 2

³² Reichow and Volkmar 2010

³³ Barnhill et al. 2002; Chamberlain, Kasari and Rotheram-Fuller 2007; Rao, Beidel and Murray 2008

³⁴ (Attwood 2007; DeRosier et al. 2011; Matson, Matson and Rivet 2007)

³⁵ DeRosier et al. 2011; Rao, Beidel and Murray 2008

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Παιχνίδι και Δραματοθεραπεία

ΣΚΟΠΟΣ: Σκοπός του δεύτερου κεφαλαίου είναι να επισημάνει αν η ενασχόληση του παιδιού με το παιχνίδι και κυρίως μέσα από το *δραματικό- θεατρικό* παιχνίδι μπορεί να το βοηθήσει στην επικοινωνία στην εκφραστικότητα κ.ά και τέλος πως τα παιδιά με αυτισμό μπορούν να συμμετέχουν στα προγράμματα αυτά.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

- Παιχνίδι
- Παιχνιδοθεραπεία
- Θεατρικά προγράμματα
- Δραματοθεραπεία
- Βιωματική ενασχόληση
- επικοινωνία

2.1 Παιχνίδι

Τα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα, λοιπόν , μέσα από τις μεθόδους που χρησιμοποιούν και μέσω του *παιχνιδιού* προσπαθούν να βοηθήσουν τα παιδιά με αυτισμό. Όμως τι είναι το παιχνίδι;

Όταν συχνά αναφέρουμε την λέξη παιχνίδι μας έρχεται στο μυαλό η χαρά, η ανεμελιά, το γέλιο και η ευχαρίστηση. Είναι μια κύρια δραστηριότητα των μικρών παιδιών καθώς δεν μπορεί να νοηθεί παιδί χωρίς παιχνίδι. Είναι ένας τρόπος εκτόνωσης και διασκέδασης που ξετυλίγει πολλές δεξιότητες των παιδιών. Μπορεί επίσης να θεωρηθεί μια αυθόρμητη δραστηριότητα που μπορούν τα παιδιά να πειραματιστούν και να μάθουν πολλά πράγματα, διότι μέσω του παιχνιδιού μπορούν να φοβούνται, να χαιρονται, να ενθουσιάζονται, να εκφράζονται κ.ά.³⁶

³⁶ Το παιχνίδι και η σημασία του Γεωργία Πολυδώρου 10-03-2014

Με το παιχνίδι πραγματοποιείται μια πνευματική, συναισθηματική και γλωσσική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα το παιδί:

- μαθαίνει να συγκεντώνεται
- αναπτύσσει την φαντασία του
- καλλιεργεί την μνήμη του
- νοιώθει ευχάριστες συναισθηματικές καταστάσεις
- φτιάχνει ιστορίες
- επικοινωνεί κ.ά.³⁷

Επιπλέον ο Vygotsky (Vygotsky, 1967) υποστήρηξε ότι μέσα απο το παιχνίδι προβάλλεται ο εαυτός του παιδιού καθώς προηγείται της ανάπτυξης. Βοηθάει, λοιπόν, το παιδί να αναπτύξει τις δεξιότητές του και να εξελιχθεί.

Κάποια κοινά χαρακτηριστικά του παιχνιδιού περιγράφονται απο διάφορους ερευνητές καθώς θεωρούνται βασικά συστατικά για να υπάρχει παιχνίδι:³⁸

- Να δίνεται έμφαση στην διαδικασία του παιχνιδιού και όχι στο αποτέλεσμα
- Να είναι ασφαλές
- Την συγκεκριμένη στιγμή που το παιδί παίζει, να βιώνει μια προσωπική πραγματικότητα
- Να μπορεί να ελεγχθεί απο τον παίχτη
- Είναι φανερό ότι όταν ένα παιδί παίζει τόσο ο γονιός όσο και ο εκπαιδευτικός δυσκολεύονται να του αποσπάσουν την προσοχή ακόμα και αν το παιδί πεινάει
- Να είναι αυθόρμητο, όχι υποχρεωτικό

Επιπλέον ο Αμερικάνικος σύλλογος καθιέρωσε τον ορισμό «παιχνιδοθεραπεία» (play therapy) που αναπτύχθηκε τον 20 αιώνα. Σήμερα η θεραπεία μέσα απο το παιχνίδι χρησιμοποιείται για θεραπευτικές μεθόδους. Τι διαφορά έχει όμως η θεατροθεραπεία απο το

³⁷ (Κοτσακώστα/Καρανταΐδου/Μιχαλόπουλος, 2000)

³⁸ (Chance, 1979; Christie & Yawken 1987; Lieberman 1977; Rogers 1988)

ελεύθερο παιχνίδι; Στην θεατροθεραπεία, λοιπόν, υπάρχει ο θεραπευτής ο οποίος παρακολουθεί, σκέφτεται και προσέχει το παιδί που παίζει τόσο λεκτικά όσο και μη λεκτικά.

2.2 Αυτισμός και παιχνίδι

Τα παιδιά με αυτισμό φαίνεται ότι χαίρονται ιδιαίτερα το παιχνίδι. Μέσω αυτού προσπαθούν να κατανοήσουν το χειρισμό διαφόρων υλικών όπως του βάρους και των μεγεθών³⁹ Ωστόσο χρειάζονται βοήθεια στο να αναπτύξουν στρατηγικές για το παιχνίδι. Τα παιδιά, λοιπόν, με αυτισμό δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε παιχνίδια που έχουν αισθητικοκινητική διέγερση. Δεν είναι περίεργα στην ανακάλυψη καινούργιων παιχνιδιών αντιθέτως προτιμούν να παίζουν με αντικείμενα τα οποία υπάρχουν στο σπίτι.⁴⁰

Να επισημανθεί ότι το παιχνίδι μπορεί να είναι είτε ομαδικό είτε ατομικό. Όπως έχουμε αναφέρει, τα παιδιά με αυτισμό έχουν μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες και αυτό τους οδηγεί να δυσκολεύονται στην επικοινωνία με τα άλλα παιδιά καθώς και στην διεξαγωγή του ομαδικού παιχνιδιού. Η αποτυχία συμμετοχής σε προηγούμενα ομαδικά παιχνίδια τα εμποδίζει – δυσκολεύει να συμμετέχουν ξανά σε αυτά. Όλα αυτά καθιστούν δύσκολο το κοινωνικό τους παιχνίδι και τα οδηγούν σε ένα καθαρά ατομικό παιχνίδι. (Williams, 2003).

Το παιχνίδι που πραγματοποιείται στα παιδιά με αυτισμό δεν είναι τόσο καινοτόμο καθώς φαίνεται ότι δεν συνδιάζεται με την ηλικία του. Συνήθως τα παιδιά αυτά προτιμούν να παίζουν με ενήλικες παρά με παιδιά της ηλικίας τους καθώς χρειάζονται καθοδήγηση. Αυτό βέβαια δεν είναι πάντοτε ο καλύτερος τρόπος καθώς πρέπει να μάθουν να αλληλεπιδρούν και με παιδιά της ηλικίας τους. Επί της ουσίας ενώ μπορεί να δείξουν ενδιαφέρον για τα άλλα παιδιά δεν μπορούν να μοιραστούν κοινές εμπειρίες με τα άλλα παιδιά. (Preissler, 2006).⁴¹

Αναπτυξιακά στάδια του παιχνιδιού σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης και σε παιδιά με αυτισμό (Schopler/ Mesibov, 1998,σ.224) . Σε αυτό το σημείο θα επισημάνουμε πως αντιμετωπίζει το παιχνίδι ένα παιδί με τυπική ανάπτυξη καθώς και ένα παιδί που έχει διαγνωστεί με αυτισμό. Πιο αναλυτικά στον πρώτο χρόνο τα παιδιά με τυπική ανάπτυξη ξεκινούν να αναζητούν μόνοι τους ,στους 18 μήνες αρχίζουν να αναπτύζουν συμβολικές πράξεις όπως να προσποιούνται ότι μιλούν στο τηλέφωνο, στους 24 μήνες προσποιούνται από την καθημερινότητά τους πράγματα που κάνουν όπως, πώς να ταΐζουν την κούκλα, στους 36 μήνες αρχίζουν να παίζουν με συνομιλικά παιδάκια και στους 48 μήνες αρχίζουν ένα

³⁹ (Ομάδα Εργασίας του Συνδέσμου των Διευθυντών Σχολείων για Παιδιά με Αυτισμό και για Ενήλικες,2001)

⁴⁰ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΓΚΑΡΑΝΗ ΣΤΕΛΛΑΣ Αυτισμός και παιχνίδι – μια πιλοτική έρευνα της καταγραφής και διερεύνησης των απόψεων εκπαιδευτικών, εκπροσώπων ειδικοτήτων (εκπαιδευτικών, λογοθεραπευτών, εργοθεραπευτών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) και γονέων για τη χρήση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση και θεραπεία των παιδιών με αυτισμό» 2008

⁴¹ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΓΚΑΡΑΝΗ ΣΤΕΛΛΑΣ Αυτισμός και παιχνίδι – μια πιλοτική έρευνα της καταγραφής και διερεύνησης των απόψεων εκπαιδευτικών, εκπροσώπων ειδικοτήτων (εκπαιδευτικών, λογοθεραπευτών, εργοθεραπευτών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) και γονέων για τη χρήση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση και θεραπεία των παιδιών με αυτισμό» 2008

κοινωνικο-δραματικό παιχνίδι προτιμώντας παιχνίδια με συνομήλικους. Αντίθετα τα παιδιά με αυτισμό μετά τους 18 μήνες ξεκινούν να έχουν ένα περιορισμένο παιχνίδι, στους 24 μήνες παίζουν με έναν δικό τους τρόπο, στους 36 μήνες δεν μπορούν να επικοινωνήσουν και να παίζουν με άλλα παιδιά της ηλικίας τους και τέλος στους 48 μήνες υπάρχει ένα συμβολικό παιχνίδι επαναλαμβανόμενο.⁴²

Αν το παιχνίδι, ωστόσο, εστιαστεί στην θεραπεία- βελτίωση του αυτισμού, θα βοηθήσει τα παιδιά με ΔΑΦ να αναπτύξουν δεξιότητες με έναν πιο ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά με αυτισμό μπορεί να παίζουν με Παζλ το οποίο θα έχει έντονα-ζωηρά χρώματα ή εικόνες για να αναπτυχθούν οι δεξιότητες τις σκέψεις τους. Επιπλέον μπορεί να παίζουν με κάρτες – κύβους οι οποίοι πάνω τους είναι γραμμένοι αριθμοί ή γράμματα και το παιδί με αυτισμό θα πρέπει να τα τοποθετήσει στην σωστή τους σειρά για την ανάπτυξη της σειροθέτησης των στοιχείων κ.ά.⁴³

Η οικογένεια, επιπλέον, αποτελεί ένα καθοριστικό παράγοντα για να ενισχυθεί το παιχνίδι στα παιδιά αυτά. Οι γονείς και γενικότερα όλα τα μέλη της οικογένειας θα πρέπει να διδάσκονται στο πως να χειρίζονται και να παίζουν δημιουργικά με το παιδί με ΔΑΦ.⁴⁴

Η παιχνιδοθεραπεία είναι μια μακροχρόνια θεραπεία με ενθαρρυντικά αποτελέσματα σε άτομα με αυτισμό.⁴⁵⁴⁶ Ωστόσο στην Ελλάδα υπάρχουν ελάχιστες περιπτώσεις γονέων που την εφαρμόζουν και αυτό με ιδιαίτερη δυσπιστία. Όμως, ακόμα και το παιχνίδι στο σπίτι μπορεί να είναι εξαιρετικά εποικοδομητικό και να φέρει πιο κοντά την οικογένεια.⁴⁷

⁴² ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΓΚΑΡΑΝΗ ΣΤΕΛΛΑΣ Αυτισμός και παιχνίδι – μια πιλοτική έρευνα της καταγραφής και διερεύνησης των απόψεων εκπαιδευτικών, εκπροσώπων ειδικοτήτων (εκπαιδευτικών, λογοθεραπευτών, εργοθεραπευτών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) και γονέων για τη χρήση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση και θεραπεία των παιδιών με αυτισμό» 2008

⁴³ Αυτισμός και Παιχνίδι, Φώτης Παπαναστασίου ,16/10/2016)

⁴⁴ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ ΓΚΑΡΑΝΗ ΣΤΕΛΛΑΣ Αυτισμός και παιχνίδι – μια πιλοτική έρευνα της καταγραφής και διερεύνησης των απόψεων εκπαιδευτικών, εκπροσώπων ειδικοτήτων (εκπαιδευτικών, λογοθεραπευτών, εργοθεραπευτών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) και γονέων για τη χρήση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση και θεραπεία των παιδιών με αυτισμό» 2008

⁴⁵ ΚΕΘΕΣΥ Σεμινάριο <<Αυτισμός διάγνωση>>, Βραιλά Μαρία Ψυχολόγος 10-10-2016)

⁴⁶ <https://eidikospaidagogos.gr/autismos-kai-paixnidi/> 01/03/2017)

⁴⁷ Μαριλένα Παπουτέ Ειδική Παιδαγωγός Περι αυτισμού νοεμβριος 2013

2.3 Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα και αυτισμός

Το Θεατροπαιδαγωγικό πρόγραμμα είναι μια μέθοδος η οποία δημιουργεί ένα δραματικό περιβάλλον το οποίο αποσκοπεί στην κατανόηση της πραγματικότητας μέσα απο το **παιχνίδι**, την καλλιτεχνική δημιουργία, την διερεύνηση και την βιωματική προσέγγιση. Μέσα απο το παιχνίδι λοιπόν υπάρχει μια αυτοέκφραση και μια ευχαρίστηση ή οποία είναι το ζητούμενό μας για κάθε παιδί. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη σωματική κίνηση και έκφραση με την αισθησιοκινητική δράση η οποία προκαλεί και την θεατρική ανάπτυξη της εμπειρίας των παιδιών.⁴⁸

Στόχος του προγράμματος είναι η επικοινωνία των παιδιών μέσα σε μία ομάδα, στην οποία αναπτύσσονται διαπροσωπικές σχέσεις. Η επικοινωνία είναι ένα βασικό στοιχείο του θεάτρου και με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσεται και η γλωσσική ικανότητα των παιδιών με έναν πιο επικοινωνιακό τρόπο. Υπάρχουν διάφορες θεατρικές τεχνικές οι οποίες ενισχύουν τον παιχνιδώδη και παιδαγωγικό χαρακτήρα του προγράμματος⁴⁹.

Τέτοιες θεατρικές τεχνικές είναι η

- παγωμένη εικόνα
- οι μάσκες
- η καρέκλα των αποκαλύψεων
- η ανάδειξη του χαρακτήρα μέσα απο εικόνες
- το παιχνίδι ρόλων (role playing) κ.ά .

Σημαντικό ρόλο κατέχει ο εμπυχωτής – δάσκαλος ο οποίος γνωρίζει ακριβώς το τι πρέπει να δημιουργήσει στο θεατρικό πρόγραμμα προετοιμάζοντας την βάση με την οποία θα υπάρχει ένα δραματικό περιβάλλον δίνοντας έμφαση στην ανθρώπινη συμπεριφορά και κυρίως στις εκφράσεις είτε είναι λεκτικές είτε είναι σωματικές. Με αυτόν τον τρόπο, παροτρύνει τους συμμετέχοντες να επικοινωνήσουν, να συγκρουστούν και να αυτοσχεδιάσουν. Κλειδί αποτελεί η επικοινωνία του εμπυχωτή με τα παιδιά καθώς πρέπει να υπάρχει κλίμα εμπειστοσύνης ανάμεσα τους έτσι ώστε να επέλθει επικοινωνία και κατανόηση μεταξύ τους.

⁴⁸ <http://psychologein.dagorastos.net/2011/03/17/types-play/> 04/03/2016 & Ένα βιβλίο παιχνίδι, Herve Tullet Εκδότης: Νεφέλη)

⁴⁹ Η Παιδαγωγική του θεάτρου Σίμος Παπαδόπουλος, Ιδιωτική Έκδοση, Κοντύλι 2010

Επομένως, τα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα στοχεύουν:

- στη επικοινωνία
- στην έκφραση
- στην καλλιτεχνική δημιουργία
- στην βιωματική προσέγγιση
- στον παιχνιδώδη χαρακτήρα

Τι συμβαίνει όμως με τα παιδιά που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού; Και σε αυτήν την περίπτωση το θέατρο μπορεί να βοηθήσει και να βελτιώσει τις επικοινωνιακές ικανότητες, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την εκφραστικότητα του παιδιού. Θα πρέπει ωστόσο να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί διότι δεν εφαρμόζονται όλες οι θεατρικές τεχνικές στα παιδιά αυτά. Επιπλέον θα πρέπει να δούμε ατομικά πρώτα και έπειτα συλλογικά τί θεατρική τεχνική ταιριάζει σε κάθε παιδί με αυτισμό έτσι ώστε να αναπτυχθεί η επικοινωνιακή του ικανότητα και έκφραση.⁵⁰

⁵⁰ Η Παιδαγωγική του θεάτρου Σίμος Παπαδόπουλος, Ιδιωτική Έκδοση, Κοντύλι 2010

2.4 Δραματοθεραπεία

Δραματοθεραπεία μέσω του δράματος είναι μια ηθελημένη και με επιστημονικό τρόπο χρήση των θεραπευτικών στοιχείων του δράματος με σκοπό την θεραπεία του ατόμου. Πάντα σημείο αναφοράς είναι ο άνθρωπος και η διερεύνηση της φύσης και των παθών του.⁵¹ Από τον Σαμουελ Μπεκετ και από τον Σέξπηρ στη Σάρα Κέην, παρατηρούμε ότι εξέφραζαν τα συναισθήματά τους με βάση τον πυρήνα του δράματος. Με αυτόν τον τρόπο υπήρχε μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στα πάθη που βιώνει ο ηθοποιός από την σκηνή και στα πάθη που βιώνει το ακροατήριο που είναι ακριβώς τα ίδια.

2.4.1 Ιστορική αναδρομή της δραματοθεραπείας

Η δραματοθεραπεία ξεκίνησε ουσιαστικά από την αρχαία Ελλάδα, με τη διαφορά ότι οι αρχαίοι Έλληνες δε χρησιμοποιούσαν τον όρο αυτό. Η δραματική έκφραση ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής των Ελλήνων και είχαν τελετουργίες οι οποίες σηματοδοτούσαν όλο το κύκλο ζωής. Ο χορός, η μίμηση, η μουσική και το δράμα έδιναν στους συμμετέχοντες και στους θεατές την ευκαιρία να βιώσουν τις αλλαγές της ζωής αλλά και να εκτονώσουν τη συναισθηματική τους φόρτιση (Ευδοκίμου – Παπαγεωργίου, 1999).

Η δραματική έκφραση ως μέσο χρησιμοποιήθηκε από το λαό, απλά και ασυνείδητα, σε όλες τις πτυχές της ζωής του. Ακόμη και μέσα από τα κείμενα του Ομήρου, του Πλάτωνα και των Αρχαίων Τραγικών που μαθαίνουμε για τη θεραπευτική δύναμη της δραματικής έκφρασης. Η δραματική έκφραση ως μέσο έγινε αντιληπτή σε διάφορους χώρους. Η χρήση του δράματος στη θεραπεία γίνεται ταυτόχρονα στις ΗΠΑ, στις κάτω χώρες και τη Βρετανία, η οποία και θεωρείται μητέρα της δραματοθεραπείας ως ψυχοθεραπευτικής μεθόδου και επαγγέλματος. Ιδιαίτερα στη μεταπολεμική περίοδο σημειώνεται μια σημαντική αύξηση στη διερεύνηση της χρήσης του δράματος στους χώρους της υγείας και των ιδρυμάτων ειδικής εκπαίδευσης, καθώς και μια αύξηση ενδιαφέροντος, όσον αφορά την εφαρμογή του (Κρασσανάκης, 1999).

Την δραματοθεραπεία, σαν επιστημονικό κλάδο την συναντάμε για πρώτη φορά το 1930. Πολλές είναι οι χώρες στις οποίες υπάρχουν τεκμηριωμένες μαρτυρίες για τη χρήση του Δράματος ως θεραπεία: από τη δουλειά που γινόταν στο Bellevue της Τζαμάικα κατά τη διάρκεια του 1970 ως την ανάπτυξη της ελληνικής εταιρίας «θέατρο και θεραπεία», κατά τη δεκαετία του 1980. Η εμφάνιση της δραματοθεραπείας ακολουθεί παρόμοια πορεία σε κάποιες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Ολλανδία και η Μ. Βρετανία. Αυτές οι χώρες σημάδεψαν τις απαρχές της δραματοθεραπείας ως ξεχωριστού επιστημονικού κλάδου και ως επαγγέλματος (Jones, P. 2003).

⁵¹ Δραματοθεραπευτική εισαγωγή Στέλιος Καρασανάκης σελίδα 49

2.4.2 Εφαρμογή Δραματοθεραπείας

Η Θεραπεία μέσω του δράματος συνδιάζει πάρα πολλές μορφές τέχνης, όπως του χορού, της μουσικής, της κατασκευής όπως μάσκες για το πρόσωπο κ.α.⁵² Μέσω των θεατρικών τεχνικών, μέσα από τα ιδιαίτερα παιχνίδια ρόλων, τον αυτοσχεδιασμό, το κουκλοθέατρο, την κινησιολογία, επέρχεται μια θεραπευτική προσέγγιση η οποία στοχεύει στην βελτίωση των δεξιοτήτων και την συμπεριφοράς των παιδιών με αυτισμό, καθώς και μια ψυχική υγεία και ηρεμία.

Την δραματοθεραπεία σήμερα την συναντάμε σε νοσοκομεία, σε κέντρα ψυχικής υγείας, σε κέντρα απεξάρτησης, σε ειδικά σχολεία, σε χώρους εγκλεισμού, σε ιδιωτικά θεραπευτήρια, ενώ γίνεται προσπάθεια να ενταχθεί και σε ειδικά σχολεία που απευθύνονται σε παιδιά που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων και την βελτίωση της συμπεριφοράς του παιδιού ενώ υπάρχει και ψυχοθεραπευτική βελτίωση για να αντιμετωπιστούν συγκεκριμένες ψυχολογικές καταστάσεις.

53

Ας δούμε ένα παράδειγμα εφαρμογής της δραματοθεραπείας το οποίο ονομάζεται “Οι δύο μάσκες”. Η χρήση μάσκας στο θέατρο είναι πολύ συνηθισμένη και προέρχεται από την θεατρική παράδοση. Η μάσκα λοιπόν, καλύπτει το πρόσωπο του ηθοποιού, ο οποίος σύμφωνα πάντα με το σενάριο που του έχει δοθεί, προσπαθεί να ενσαρκώσει το πρόσωπο του ρόλου. Στόχος του ηθοποιού είναι να διασκεδάσει -ή- και να συγκινήσει το κοινό. Στη δραματοθεραπεία, όμως, η κατασκευή της μάσκας έχει στόχο να προβάλλει κάποια στοιχεία του χαρακτήρα του ατόμου, κάποια πλευρά του εαυτού του. Προσπαθεί να προβάλλει τις προσωπικές εμπειρίες και να τις μεταδώσει στους άλλους. Η μάσκα, στην ουσία, στην δραματοθεραπεία προβάλλει τον εσωτερικό κόσμο του ατόμου καθώς αποκρύβει το πρόσωπο.

⁵² ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ μήμα : ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ, ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Μουσικοθεραπεία – Δραματοθεραπεία, Πέτσα Μαρία Πάσχου Χριστίνα

⁵³ Daves, in Jennings 1987

2.5 Ρόλος

Σημαντικό παράγοντα αποτελεί ο ρόλος ο οποίος συνδέει τη θεραπεία, τη δραματοθεραπεία και το δράμα και βοηθάει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, είτε για την υγεία είτε για την προβληματική δομή όπως αυτή του αυτισμού. Επιπλέον, σύμφωνα με τους κοινωνικούς επιστήμονες ⁵⁴, ο ρόλος με βάση την θεατρική παράσταση, μας δίνει την δυνατότητα να αναλύσουμε την καθημερινή μας ζωή. Έτσι παρατηρούμε ότι ο ρόλος αποτελεί κεντρικό παράγοντα της δραματοθεραπείας, αφού αποτελεί μια θεμελιώδη έννοια, προβάλλει την προσωπικότητα και μας προσδίδει μια συγκεκριμένη ταυτότητα . ⁵⁵

Όπως επισήμανε και ο R.Landy⁵⁶ ,ο ρόλος μας προσφέρει:

1. Μονάδα προσωπικότητας
2. Έννοια της προσωπικότητας
3. Χαρακτήρα που ερμηνεύεται στο θέατρο
4. Μεταφορά για τη κοινωνική ζωή
5. Ένα περιέχονο απο σκέψη και συναισθήματα
6. Μια μέθοδο εργασίας στη θεραπεία μέσω του δράματος

⁵⁴ Goffman 1959, Brissett και Edgley 1975

⁵⁵ Δραματοθεραπευτική εισαγωγή Στέλιος καρασανάκης σελίδα 51

⁵⁶ Persona & Performance, 1995

Κεφάλαιο 3 :Πειράματα – Μελέτες με βάση την Δραματοθεραπεία σε παιδιά με αυτισμό

ΣΚΟΠΟΣ: Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στα αποτελέσματα κάποιων μελετών για τη χρήση της δραματοθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ. Κύρια πηγή μας είναι το άρθρο των D'Amico et al⁵⁷, το οποίο συνοψίζει διάφορες τέτοιες μελέτες, καθώς και το άρθρο των Corbett Et. Al.⁵⁸, το οποίο αναφέρεται σε μια μεμονωμένη μελέτη των συγγραφέων με το πρόγραμμα SENSE.

Συγκεκριμένα θα αναφερθούμε στις εξής μελέτες:

- 1) Πρόγραμμα SENSE (Corbett Et. Al.)
- 2) Μελέτη στο center for the arts in human development (D'Amoco Et. Al.)
- 3) Μελέτη των Lerner, Mikami & Levine (D'Amigo Et. Al.)
- 4) Μια σειρά μελετών που δημοσιεύτηκαν στο British Journal of Dramatotherapy (2013) (D'Amico Et. Al.)

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

- SENSE
- SDARI

⁵⁷ Evaluating The Efficacy of Drama Therapy in Teaching Social Skills to Children with Autism Spectrum Disorders, 2015

⁵⁸ Theatre as Therapy for Children with Autism Spectrum Disorder, 2011

3.1 Πρόγραμμα SENSE.

Το πρόγραμμα “SENSE” (Social Emotional NeuroScience Endocrinology) που εφάρμοσαν οι Corbett et al⁵⁹, είναι ένα πρόγραμμα θεατρικών παρεμβάσεων. Οι συγγραφείς υπέθεταν ότι η εφαρμογή του προγράμματος θα μπορούσε να βελτιώσει την κοινωνική λειτουργικότητα των παιδιών με αυτισμό (μνήμη προσώπων, αναγνώριση συναισθημάτων από την έκφραση κλπ.), καθώς και να μειώσει το στρές.

Στο πρόγραμμα αυτό, λοιπόν, συμμετείχαν 8 παιδιά (7 αγόρια και 1 κορίτσι) ηλικίας 6 - 17 ετών που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού και 8 παιδιά (4 αγόρια και 4 κορίτσια) με κανονική ανάπτυξη ίδιας ηλικίας. Τα παιδιά με ΔΑΦ, υποβλήθηκαν σε μια σειρά από τεστ ανάμεσα στα οποία ήταν τα εξής:

- Memory for faces: Κατά πόσο θυμούνται πρόσωπα τα οποία είδαν πρόσφατα ή πριν από κάποιο χρονικό διάστημα.
- Affect Recognition: Μέτρο συναισθηματικής αντίληψης, δηλαδή αν μπορούν να αναγνωρίσουν συναισθήματα από τις εκφράσεις προσώπου.
- Theory of Mind: Αν το παιδί μπορεί να εφαρμόζει έννοιες νοητικών καταστάσεων για να ερμηνεύει και να προβλέπει συμπεριφορές τόσο δικές του όσο και άλλων.

Επιπλέον να επισημανθεί ότι σε όλο το πρόγραμμα παρευρίσκονταν οι γονείς, οι οποίοι συμπλήρωσαν διάφορα ερωτηματολόγια.

Στο πρόγραμμα αυτό λοιπόν έγιναν δύο πράγματα: 1) Κάλεσαν τα παιδιά για οντισιόν για μια παραγωγή Του Βιβλίου της Ζούγκλας του Ντίσνεϋ και μετά τους έδωσαν ρόλους και 2) έκαναν video modeling. Τα αποτελέσματα έδειξαν, ως προς τα ερωτηματολόγια των γονέων, ότι δεν υπήρχε σημαντική διαφορά πριν και μετά το πρόγραμμα, ενώ στα παιδιά με ΔΑΦ είχαν βελτιωθεί κάποιες από τις κοινωνικές δεξιότητες. Πιο συγκεκριμένα είχε βελτιωθεί η αναγνώριση προσώπων σε κάποιο βαθμό αν και δεν υπήρχε έντονη βελτίωση ως προς την αναγνώριση των συναισθημάτων από την έκφραση του προσώπου. Επιπλέον είχε μειωθεί αισθητά το στρές που ένιωθαν, όπως προκύπτει από τις μετρήσεις της κορτιζόλης.

Οι συγγραφείς καταλήγουν τονίζοντας ότι η πιλοτική αυτή μελέτη είναι ενδεχομένως ενθαρρυντική για τη χρήση της θεατροθεραπείας σε παιδιά με ΔΑΦ.

⁵⁹ Brief Report: Theatre as Therapy for Children with Autism Spectrum Disorder, σελ.505

3.2.Μελέτη του the Center Art in human Development

Στη μελέτη του the “Center Art in human Development” συμμετείχαν έξι αγόρια ηλικίας 10-12 που είχαν διαγνωστεί με ΔΑΦ υψηλής λειτουργικότητας. Οι θεραπευτικές συνεδρίες λάμβαναν χώρα μια μέρα κάθε εβδομάδα (Σάββατο) για 21 εβδομάδες και κάθε συνεδρία διαρκούσε 75 λεπτά. Οι γονείς των παιδιών αυτών καθώς και ίδια τα παιδιά, πριν ξεκινήσει το πρόγραμμα είχαν συμπληρώσει συγκεκριμένα ερωτηματολόγια κυρίως για τις κοινωνικές δεξιότητες και για τις προβληματικές συμπεριφορές που εκδήλωναν.

Η δραματοθεραπεία επικεντρωνόταν στο να δημιουργηθεί επικοινωνία μεταξύ των παιδιών, να ανακαλύψουν μόνα τους τις ομοιότητες τους και τα κοινά ενδιαφέροντα και να ενθαρρυνθεί η αυτοέκφραση τους.

Συζητώντας το ένα το άλλο, τα παιδιά ασκούσαν στην ενεργητική ακρόαση και σε επικοινωνιακές δεξιότητες. Επιπλέον, οι θεραπευτές δημιουργούσαν μια ποικιλία από ευκαιρίες για τα παιδιά έτσι ώστε αυτά να συνεργάζονται και να οικοδομούν τη συνοχή μεταξύ των μελών της ομάδας. Για παράδειγμα, κατά το πρώτο εξάμηνο του προγράμματος, οι θεραπευτές επέλεξαν ένα θεατρικό θέμα που αναφερόταν σε μια φυλή, ως μέσο εκ της οποίας ,δημιουργούνταν μία δραματική πραγματικότητα και τα παιδιά ενθαρρύνονταν να επιλέξουν, το καθένα, ένα ρόλο στο πλαίσιο της φυλής τους και να δημιουργήσουν μια φανταστική ιστορία αυτής. Οι συγγραφείς θεωρούν ότι το να παίζουν τα παιδιά, με τέτοιο τρόπο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί τους δίνεται η ευκαιρία να εξερευνούν νέες ταυτότητες. Επιπλέον, όταν τα παιδιά άρχισαν να ενσωματώνουν τις περσόνες (τα προσώπεία) των φυλετικών τους ρόλων, οι θεραπευτές εφάρμοσαν φωνητικές ασκήσεις, για την εξάσκηση στην απαγγελία, τον τόνο και τον όγκο της φωνής.

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του προγράμματος, τα παιδιά κλήθηκαν να δημιουργήσουν μια θεατρική πραγματικότητα με την μορφή «Πλάσμα από άλλο πλανήτη», το έργο «Alien», το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη πολλών δεξιοτήτων, όπως η ανακάλυψη υποχρεώσεων, η αυτοσυνειδησία και ο αυτοέλεγχος. Οι θεραπευτές προσάρμωσαν το «Alien» με έναν τρόπο που ήταν κατάλληλο για τον σκοπό που επεδίωκαν.

Αν και τα στατιστικά αποτελέσματα των τεστ που έγιναν στα παιδιά πριν και μετά τις παραμβάσεις δεν έδειξαν σημαντικές διαφορές, ωστόσο η ανάλυση των ερωτηματολογίων στα οποία απάντησαν οι γονείς των παιδιών με ΔΑΦ έδειξε να υπάρχει διαφορά, κυρίως ως προς την ανάληψη υποχρεώσεων.

3.3 Lerner, Mikami και Levine

Επιπλέον οι Lerner, Mikami και Levine (2011) αξιολόγησαν μια παρέμβαση για τα άτομα με αυτισμό η οποία ονομάζεται “Socio-Dramatic Affective-Relational Intervention” (SDARI). Το πρόγραμμα περιλαμβάνει 3 πτυχές:

- 1) Την εκμάθηση των κοινωνικών δεξιοτήτων με βάση παιχνίδια που εμπλέκουν συναισθηματικούς αυτοσχεδιασμούς και θεατρικές ασκήσεις
- 2) Την έμφαση στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά και στα μέλη του προσωπικού έτσι ώστε να ενισχύονται οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις

Στη μελέτη αυτή, SDARI, συμμετείχαν παιδιά με σύνδρομο Asperger ηλικίας 11-17 ετών. Το πρόγραμμα αυτό εφαρμόστηκε για 6 εβδομάδες και τα παιδιά απασχολούνταν για 5 ώρες την ημέρα. Η εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων βασιζόταν σε παιχνίδια θεατρικού αυτοσχεδιασμού που δίνουν έμφαση στην αμοιβαία αναγνώριση μη λεκτικών περιγραφών των συμμετεχόντων. Οι συγγραφείς συμπαιρνούν ότι τα αποτελέσματα έδειξαν πως τα παιδιά με σύνδρομο Asperger, είχαν βελτιωθεί ως προς την κοινωνική επιβολή και ως προς την ικανότητα να αναγνωρίζουν συναισθήματα. Η βελτίωση αυτή συνεχιζόταν και 6 εβδομάδες μετά την διακοπή της θεραπείας.

3.4 Μια σειρά μελετών που δημοσιεύτηκαν στο *British Journal of Dramatherapy* (2013) (D'Amico Et. Al.)

Σύμφωνα με την “North American Drama Therapy Association” (NADTA 2014) επισημαίνεται ότι η δραματοθεραπεία στηρίζεται σε 4 στάδια με τα οποία, μέσω παραμυθιού και μαριονέτας το παιδί θα μπορεί να θεραπεύεται σταδιακά:

- 1)Δραματική προβολή
- 2)Δραματική πραγματικότητα
- 3)Παιχνίδι ρόλων (role-playing)
- 4)Αφήγηση

Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της δραματοθεραπείας είναι η δραματική πραγματικότητα. Ο Pendzik ανέφερε ‘the use of dramatic reality for therapeutic purposes can be considered as the unique contribution of drama therapy to the field of psychotherapy’, δηλαδή το ‘να χρησιμοποιείς δραματική πραγματικότητα για θεραπευτικούς σκοπούς μπορεί να θεωρείται ως η μοναδική συνεισφορά της δραματοθεραπείας στο πεδίο της ψυχοθεραπείας’ (Drama therapy review Miranda D’amico, Coririme LAlone and Stephan hen Snow Concordia University 2015 page26)

Σημαντικό κομμάτι της δραματικής πραγματικότητας, είναι και η ιστορία της αφήγησης. Πιο συγκεκριμένα δύο θεραπευτές, οι Tytherleigh and Karkou (2010) χρησιμοποιώντας την μέθοδο «Story of the Dance Circle» (Drama therapy review Miranda D’amico, Coririme LAlone and Stephan hen Snow Concordia University 2015 page26) προσπάθησαν να ενθαρρύνουν τα συναισθήματα των παιδιών με ΔΑΦ. Χρησιμοποιώντας ομαδικά παιχνίδια και με την συμμετοχή και ενηλίκων –διότι έπρεπε να δημιουργηθεί κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ παιδιού και ενήλικα– τα αποτελέσματα ήταν εξαιρετικά ενθαρρυντικά. Επιγραμματικά υπήρχε

- Επαφή με τα μάτια
- Συμβολική επικοινωνία
- Σχέση μεταξύ της ομάδας
- Εντονη δημιουργικότητα (Drama therapy review Miranda D’amico, Coririme LAlone and Stephan hen Snow Concordia University 2015 page27)

Επιπλέον το παιχνίδι ρόλων (role-playing) αποτελεί πυρήνα για την δραματοθεραπεία. Μέσα απο τον ρόλο το παιδί θα μπορέσει να αντλήσει διάφορα στοιχεία για την ζωή του ήρωα. Ως ηθοποιός θα πρέπει να παρουσιάσει την ιστορία στο ακροατήριο. Σημαντικό στοιχείο λοιπόν είναι οτι η σχέση ηθοποιός-ακροατήριο αποτελεί τον καθρέφτη στη ζωή του παιδιού για να μπορέσει να έχει κοινωνική αλληλεπίδραση.

Προχωράμε, λοιπόν, παρατηρώντας τους κανόνες, τις μεθόδους και τα μέτρα που χρησιμοποιεί το πρόγραμμα αυτό. Τα παιδιά λοιπόν με ΔΑΦ,με δείκτη υψηλής λειτουργικότητας, που όμως δεν έχουν καλή γλωσσική ανάπτυξη -όμως μπορεί να υπάρχει μια γλωσσική επικοινωνία-, δεν διαχειρίζονται σωστά τις κοινωνικές δεξιότητες αλλά ακόμα και έτσι μπορούν να συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Πριν την έναρξη του θεατρικού προγράμματος, όμως, θα πρέπει να πραγματοποιηθεί συνέντευξη παιδιών και γονέων. Έτσι θα μπορέσουν οι ειδικοί να εξετάσουν το ιστορικό των συναισθημάτων και τις επιθετικές συμπεριφορές που είχαν τα παιδιά αυτά. Έτσι οι γονείς και τα παιδιά συμπληρώνουν το “Parent and Student Forms of the Social Skills Improvement System-Rating Scales (SSIS-RS; Gresham and Elliott 2008)” σύμφωνα με το University Research Office (Γραφείο Ερευνών του Πανεπιστημίου) (Drama therapy review Miranda D’Amico, Corinne Lalonde and Stephen Snow Concordia University 2015). Το συγκεκριμένο περιλαμβάνει διάφορα είδη κοινωνικών δεξιοτήτων όπως επικοινωνία, συνεργασία, ενσυναίσθηση κά, αλλά και είδη προβληματικών συμπεριφορών όπως εκφοβισμός και υπερκινητικότητα.

Στόχος αυτής της δραματοθεραπείας (SSIS-RS) ήταν να βελτιώσει και να αναπτύξει τις εμπειρίες των με παιδιών με ΔΑΦ. Οι ειδικοί ήθελαν τα παιδιά αυτά να αποκτήσουν έναν πιο συνετό χαρακτήρα, να αναπτύξουν το αίσθημα συνεργασίας και να βελτιώνουν τις κοινωνικές δεξιότητες τους, καθώς το θέατρο θα τους βοηθούσε να «ζουν» , να δημιουργούν έναν φανταστικό κόσμο απο τον οποίο μαθαίνουν πολλά για τον πραγματικό κόσμο.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα του προγράμματος υπάρχουν 2 απόψεις: οι στατιστικές και οι γονεϊκές απόψεις. Οι πρώτες λοιπόν δεν έδειξαν σημαντικές βελτιώσεις στα παιδιά με αυτισμό κυρίως για την αντιμετώπιση των προβληματικών συμπεριφορών και των κοινωνικών δεξιοτήτων. Ωστόσο οι γονείς που παρατηρούσαν τα παιδιά τους μετά το πρόγραμμα, τόνισαν οτι υπήρχε μείωση της υπερδραστηριότητας, της απροσεξίας και οτι λειτουργούσαν καλύτερα στην ομάδα. Επιπλέον τα παιδιά αυτά, άρχισαν να εξωτερικεύουν συναισθήματα, να εκφράζουν τις απόψεις τους και να μειώνουν τα έντονα ξεσπάσματα στην συμπεριφορά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα

Ένα απο τα βασικότερα προβλήματα που καλούνται να βελτιώσουν τα παιδιά με αυτισμό είναι η διαχείριση του άγχους τους. Επειδή έχουν έναν διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας πολλές φορές δεν μπορούν να καταλάβουν και να επικοινωνήσουν με τους άλλους. Γι'αυτό το λόγο απομονώνονται και κλείνονται σε έναν δικό τους κόσμο πιο ήρεμο και κατανοητό για αυτά. Όταν λοιπόν έρχονται σε επαφή με άλλα παιδιά αγχώνονται και προκαταβάλλονται απο έντονο στρές. Για να μειωθεί λοιπόν το στρές σε αυτά τα παιδιά παρέχεται παρέμβαση σε ομάδα ή και ατομικά για κάθε παιδί. Ως συμπέρασμα λοιπόν της παρούσας εργασίας παρατηρήθηκε οτι με την χρήση του παιχνιδιού και ειδικά του παιχνιδιού μέσα απο την δραματοθεραπεία ,που είναι μια ομαδική θεραπεία, θα μπορέσουν τα παιδιά αυτα να βελτιωθούν σε κάποιες απο τις κοινωνικές τους δεξιότητες.

Ο σκοπός των θεατροπαιδαγωγικών προγραμμάτων είναι να καθιερώσουν μια θεραπευτική προσέγγιση για τα παιδιά με ΔΑΦ. Στόχος τους είναι η βελτίωση της συμπεριφοράς και των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών. Με την χρήση δημιουργικών θεατρικών τεχνικών δόθηκε η ευκαιρία να βιώσουν θετικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Οι τεχνικές αυτές επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να παίξουν τον ρόλο τους και να ενεργούν σε διαφορετικά κοινωνικά θέματα και προβλήματα ετσι ώστε να τα μάθουν και να τα εφαρμόζουν στην πραγματική ζωή. Οι εμπειρίες αυτές είναι εξαιρετικά σημαντικές καθώς τα παιδιά αυτά βρίσκονται σε κρίσιμα στάδια ανάπτυξης και χρειάζεται να αντιμετωπίσουν τις ελλειμματικές κοινωνικές συμπεριφορές.

Ενα απο τα πιο βασικά στοιχεία της μάθησης για τον άνθρωπο πραγματοποιείται μέσω της μίμησης και μέσω της προσοχής- παρατήρησης του άλλου. Τα παιδιά με αυτισμό, έχουν τεράστια ικανότητα μίμησης και γι'αυτό τον λόγο μπορούν να μάθουν μέσα απο αυτήν. Με διάφορα παιχνίδια παντομίμας, αυτοσχεδιασμού, θεατρικών τεχνικών καθώς και με την προβολή κάποιου επιλεκτικού βίντεο, το οποίο θα επαναλαμβάνεται και θα αναπαράγει κάποια συμπεριφορά ,θα αποτελέσει ένα θετικό παράγοντα μάθησης. Να επισημανθεί επιπλέον οτι η προβολή βίντεο, είναι ένας τρόπος που ξετρελαίνει τα παιδιά.

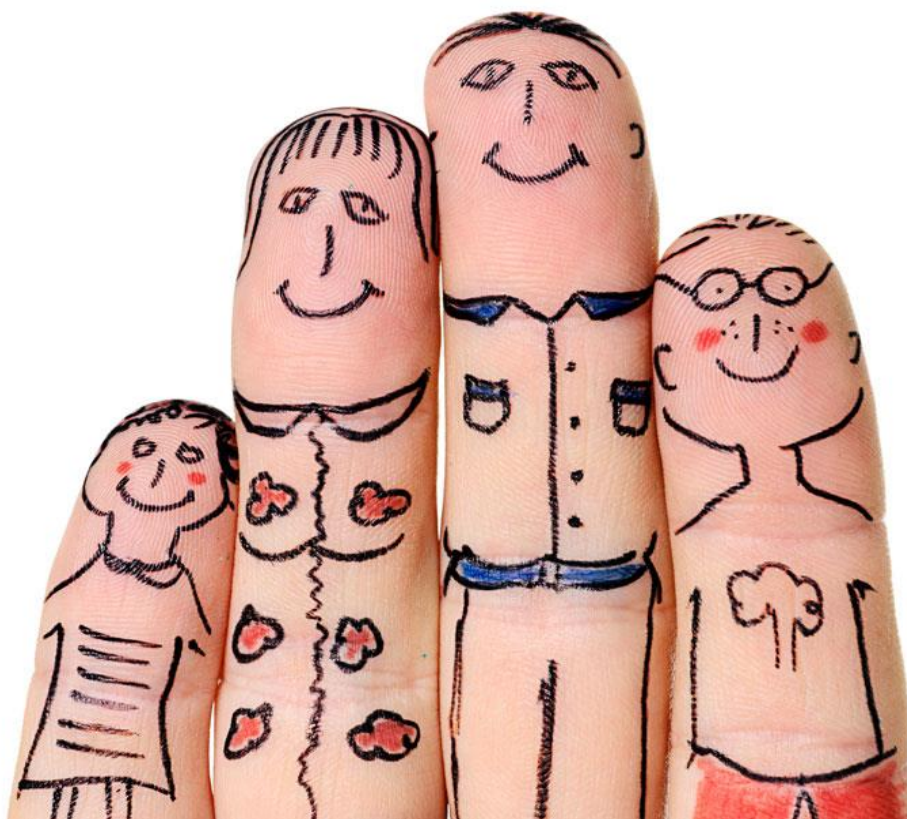
Μέσω του θεάτρου,της δραματοθεραπείας, το παιδί με αυτισμό σταδιακά θα μπορέσει να βελτιώσει τις κοινωνικές του δεξιότητες. Οι δεξιότητες αυτές περιλαμβάνουν την επικοινωνία, την κίνηση, την έκφραση του προσώπου κά. Επιπλέον σημαντική φαίνεται να είναι και η συμμετοχή τόσο των γονέων όσο και ολόκληρης της οικογένειας, που με την κατάλληλη εξιδίκευση θα μπορέσουν να βοηθήσουν τις δεξιότητες των παιδιών τους.

Στόχος των θεατροπαιδαγωγικών προγραμμάτων σε παιδιά με αυτισμό είναι η βελτίωση της κοινωνικής εμπειρίας-αντίληψης. Το θέατρο θα διδάξει βασικές δεξιότητες οι οποίες θα βοηθήσουν ευχάριστα και υποστηρικτικά το παιδί με αυτισμό ,με τρόπο τέτοιο που θα αντιληφθεί διάφορες εκφράσεις των συναισθημάτων και διάφορα πρότυπα.

Η δραματοθεραπεία, λοιπόν, έδειξε απο μέτρια έως αρκούντως ικανοποιητικά αποτελέσματα για να ενισχύσουν τα παιδιά την κοινωνικότητά τους και να βελτιώσουν την συμπεριφορά και τις δεξιότητές τους. Επιπλέον παρατηρήθηκε μείωση της υπερκινητικότητας και της απροσεξίας, ελάττωση του άγχους, του θυμού ενώ απο την άλλη ενισχύθηκε η ψυχική ανάταση και το ομαδικό πνεύμα των παιδιών. Επιπλέον μέσω των διαφόρων ιστοριών υπήρξε η επίλυση ποικίλων προβλημάτων για την καθημερινότητά τους.

Τα παιδιά με ΔΑΦ, έμαθαν να λειτουργούν σε ομαδικές δραστηριότητες, απέκτησαν μια πιο ευέλικτη σκέψη, βελτίωσαν τις ικανότητές τους, την ευαισθησία τους καθώς έμαθαν να εξωτερικεύουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.

Τέλος, καθοριστικό ρόλο έχουν οι ειδικοί θεραπευτές και οι γονείς καθώς πρέπει και αυτοί να συμμετέχουν στη θεατρική θεραπεία, ούτως ώστε με αυτόν τον τρόπο να ενισχύεται η εμπιστοσύνη ανάμεσα σε παιδί-ανήλικα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Sue Jennings, Εισαγωγή στη δραματοθεραπεία (μετάφρ.: Φ. Μεγαλούδη), Σαββάλας 2005
- Phil. Jones, Δραματοθεραπεία (μετάφρ. Δ. Μηλιώνη, Όλγα Βιτούλα) Ελληνικά Γράμματα 2003
- Marcia Karp, Paul Holmes, Kate Bradshaw Dauvon, Το ψυχόδραμα. Θεωρία και πρακτική (μετάφρ. Αλεξ. Πενταράκη), University Studio Press 2002
- Δραματοθεραπεία και εφαρμογές, (Συλλογικό έργο) Θυμάρι 2010
- Frith Uta, Αυτισμός-Εξηγώντας το αίνιγμα, γ' εκδ., (μετάφρ. Καλομοίρης Γιώργος) Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999
- Wing L, Gould J. Severe impairment of social interaction and associated abnormalities Journal of autism and Developmental Disorders 1979
- Στέργιος Νότας, Το Φάσμα του Αυτισμού Διάχυτες Αναπτυξιακές, Ενας οδηγός για όλη την οικογένεια Κλινικός Ψυχολόγος
- Χαράλαμπος Παπαϊωάννου, Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος Διδάκτωρ Παιδαγωγικών Επιστημών
- Myers SM, Johnson CP, Council on Children with Disabilities «Management of children with autistic spectrum disorders»
- Κωνσταντίνος Φρανσις, Διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές ή Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος, Παιδοψυχολόγος
- Volkmar FR, Lord C, Bailey A, Schultz R & Klin A. Autism and pervasive developmental disorders. Journal of Child Psychology and Psychiatry 2004
- Howlin P, Goode S, Hutton J, & Rutter M. Adult outcome for children with autism. Journal of Child Psychology and Psychiatry 2004
- Lord C, Bailey A. Autism Spectrum Disorders. In: M. Rutter & E. Taylor (eds) Child and Adolescent Psychiatry 4th edition 2002
- Στελιος Καρασανάκης, Δραματοθεραπευτική εισαγωγή

- Drama therapy review Miranda D'amico, Corinne L'Alone and Stephen Hen Snow Concordia University 2015
- Theatre as Therapy for Children with Autism Spectrum Disorder Blythe A. Corbett Joan R. Gunther Dan Comons Jenifer Price Niles Ryan David Simon Clayton W. Schupp Taylor Rios 2011
- Σίμος Παπαδόπουλος, Παιδαγωγική του θεάτρου, Ιδιωτική Έκδοση, Κοντύλι 2010
- Γκονέλα Ελένη Χ., Αυτισμός αινίγματα και Πραγματικότητα, Οδυσσέας 2006
- Αυγητίδου Σοφία, Το παιχνίδι- Σύγχρονες Ερμηνευτικές και Διδακτικές Προσεγγίσεις (μετάφρ. Άσπα Γολεμή), Αθήνα
- Συνοδινού Κλαίρη, Παιδικός Αυτισμός – Θεραπευτική προσέγγιση, εκδ. Καστανιώτη
- Αυτισμός και παιχνίδι – μια πιλοτική έρευνα της καταγραφής και διερεύνησης των απόψεων εκπαιδευτικών, εκπροσώπων ειδικοτήτων (εκπαιδευτικών, λογοθεραπευτών, εργοθεραπευτών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών) και γονέων για τη χρήση του παιχνιδιού στην εκπαίδευση και θεραπεία των παιδιών με αυτισμό», Διπλωματική εργασία της φοιτήτριας Γκαράνη Στέλλα, Θεσσαλονίκη 2008

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- DSM-V_ΑΛΛΑΓΕΣ http://www.autismhellas.gr/files/el/DSM-V_%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%95%CE%A3.pdf 05/11/2016
- <https://www.autismspeaks.org/what-autism/diagnosis/dsm-5-diagnostic-criteria> 10/11/2016
- www.autismhellas.gr/el/Asperger.aspx 14/11/2016
- http://www.autismhellas.gr/files/el/DSM-V_%CE%91%CE%9B%CE%9B%CE%91%CE%93%CE%95%CE%A3.pdf 20/11/2016
- http://www.proseggisi.gr/wp-content/uploads/2013/11/DSM-5_3D.gif 21/11/2016
- <https://www.autismspeaks.org/what-autism/diagnosis/dsm-5-diagnostic-criteria> 02/12/2016

- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%85%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82> 05/12/2016
- <http://www.iatropedia.gr/paidi/aftismos-sto-paidi-afta-einai-ta-proima-symptomata-analoga-tin-ilikia/55714/>
- http://site.marathon.gr/attachments/580_diataraxes.aftsmoy.pdf 10/10/2016
- <http://www.proseggisi.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%87%CE%AE-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D-%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82-%CE%BF-%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CF%82/09/09/2016>
- <http://www.tovima.gr/science/medicine-biology/article/?aid=525735>
- http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/703/lgt_2013074.pdf?s
- http://apothetirio.teiep.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/703/lgt_2013074.pdf?s
- <https://justines2010blog.files.wordpress.com/2011/03/dsm-iv.pdf>

«Ό,τι χρειάζεται η ψυχή ενός παιδιού είναι το φως του ηλίου, τα παιχνίδια, το καλό παράδειγμα και λίγη αγάπη».

Φ. Ντοστογιέφσκυ, «Αδερφοί Καραμαζώφ»

«ΡΟΛΟΣ ΕΙΝΑΙ Η ΜΟΝΑΔΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ»

J.L. MORENO

«Μην κάνεις λοιπόν χρήση βίας, στη διδασκαλία των παιδιών αλλά να τ' ανατρέφεις με παιχνίδια, για να μπορέσεις κι εσύ να διακρίνεις ακόμα περισσότερο αυτό για το οποίο το καθένα τους είναι γεννημένο.»

(Πολιτεία)